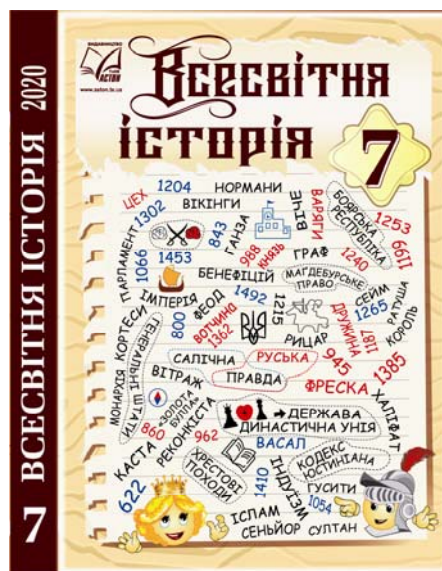

Ірина Васильків, Валерій Островський,
Ілля Паршин, Іван Букавин

Всесвітня історія

Матеріали
до уроків

Тернопіль
Астон
2020

ДЛЯ ТИХ, ХТО НАВЧАТИМЕ ІСТОРІЇ СЕРЕДНІХ ВІКІВ

- Історія – свідок часів, світло істини, життя пам'яті, вчителька життя, вісниця давнини (*Марк Цицерон*).
- Той, хто не знає свого минулого, залишиться дитиною (*Марк Цицерон*).
- Найголовніше завдання історії вбачаю в тому, щоб не забулися добрі діла і щоб ті, хто чинить зло словами чи ділами, боялися увіковічнення цих подій (*Корнелій Тацит*).
- Саме тільки твердження, що щось сталося, може бути цікавим, але не повчальним, якщо ж буде доповнене з'ясуванням причин, тоді вивчення історії стає плідним (*Полібій*).
- Вдивляючись в історію, як у дзеркало, я намагаюся змінити на краще власне життя й влаштувати його за прикладом тих, про чії доблесті розповідаю (*Плутарх*).
- Той, хто уважно розглядає минулі події, здатний... передбачати майбутнє та застосовувати ті засоби, якими вже користувались у минулому. (*Ніколо Макіавеллі*).
- Щасливий народ, історія якого є нудною (*Шарль Луї Монтеск'є*).
- Нація, яка не ознайомена з історією, приречена на її повторювання (*Джордж Сантаяна*).

ЛІТЕРАТУРНІ ТВОРИ ПРО ПОДІЇ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ та відповідні параграфи підручника

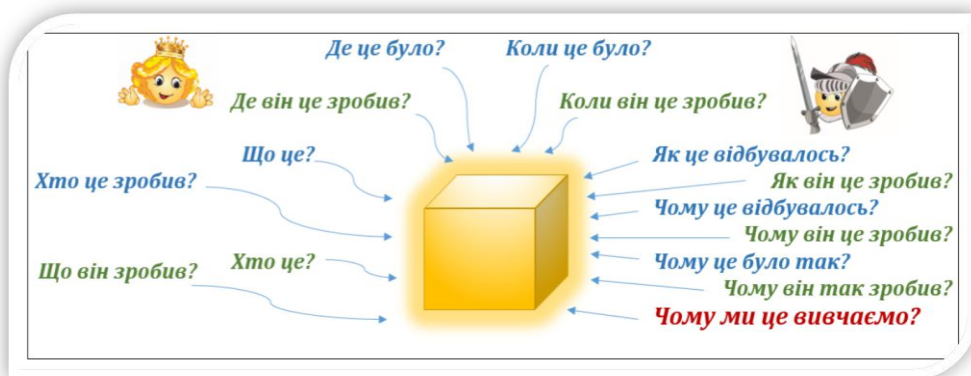
- «Пісня про Роланда» – § 2.
- «Пісня про Нібелунгів» – §§ 2 або 16.
- «Поема про Беовульфа» – §§ 2 або 15.
- Збірка казок «Тисяча і одна ніч» – § 4.
- «Трістан та Ізольда» – § 6.
- Вальтер Скотт. «Айвенго» – § 6.
- Скандинавські саги – § 11.
- Генрик Сенкевич. «Хрестоносці» – § 12.
- «Пісня про мого Сіда» – § 13.
- Данте Аліг'єрі «Божественна комедія» – § 19.
- Омар Хайям. Рубаї – § 24.

ХУДОЖНІ ФІЛЬМИ ПРО СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ для учнів, учителів та батьків

- «Нібелунги» (1924), режисер Фріц Ланг.
- «Страсті Жанни д'Арк» (1928), режисер Карл Теодор Дреєр.
- «Макбет» (1948), режисер Орсон Веллс.
- «Аттіла» (1954), режисер Пьетро Франчиши.
- «Сім самураїв» (1954), режисер Куросава Акіра.
- «Генріх V» (1944), режисер Лоуренс Олів'є.
- «Декамерон» (1971), режисер П'єр Паоло Пазоліні.
- «Кентерберійські оповідання» (1972), режисер П'єр Паоло Пазоліні.
- «Ім'я троянди» (1986), режисер Жан-Жак Анно.
- «Король Артур: легенда меча» (2017), режисер Гай Річі.
- «Світ, що живе» (2003), режисер Ежен Грін.
- «Сьома печатка» (1957), режисер П'єр Паоло Пазоліні.
- «Дівоче джерело» (1960), режисер Інґмар Бергман.
- «Франциск, менестрель Божий» (1950), режисер Роберто Росселліні.
- «Хоробре серце» (1995), режисер Мел Гібсон.
- «Аттіла-завойовник» (2001), режисер Дік Лоурі.
- «Царство небесне» (2005), режисер Рідлі Скотт.
- «Клара і Франциск» (2007), режисер Фабріціо Коста.

ЯК НАВЧАТИ ІСТОРІЇ?

Розглядаємо історичний факт, подію, явище всесторонньо. За картою. У взаємозв'язку з іншими подіями, процесами, діяльністю історичних постатей. З усвідомленням значення того, що вивчаємо.

ДЛЯ УРОКУ 1. Повторення. Вступ

Після уроку учні/учениці зможуть знати:

- хронологічні межі та періодизацію Середньовіччя, час Великого переселення народів;
- види джерел з історії Середньовіччя;
- напрямки Великого переселення народів і розселення слов'ян;

розуміти:

- Середні віки (добу Середньовіччя) як період між історією Стародавнього світу та Новою історією;
- Середні віки в Україні як княжу добу, періоди якої збігаються з відповідними періодами європейської історії, а саме:
 - а) період становлення племінних князівств і союзів (V–IX ст.) – з добою раннього Середньовіччя (середина V ст. – кінець IX ст.); б) період існування Русі (IX–XIII ст.) – з добою зрілого Середньовіччя (X–XIII ст.);
 - в) період удільних князівств (XIII–XV/XVI ст.) – з добою пізнього Середньовіччя (XIV–XV ст.);
- як користуватися підручниками з історії України та всесвітньої історії для 7 класу на уроці й удома;

уміти:

- охарактеризувати первісні часи та історію Стародавнього світу;
- перелічити цивілізаційні здобутки населення України стародавніх часів;
- назвати хронологічні межі та періодизацію Середніх віків;
- укласти синхронізовану хронологічну таблицю «Європа в добу Середньовіччя».

- Розпочати роботу над укладанням синхронізованої хронологічної таблиці «Європа в Середньовіччі».

⇒ плин часу			
Історія Стародавнього світу	Історія Середньовіччя	Нова історія	Новітня історія
1 млн років тому – V ст.	V – XV ст.	XV – XIX ст.	XIX – XXI ст.
6 клас	7 клас	8–9 класи	10–11 класи

Для повторення вивченого у 6 класі

Гра «Хто є хто?» (знайти пару). Може бути використана у вигляді лото чи у формі термінологічного фронтального диктанту. – URL:

<https://learningapps.org/display?v=pamib5g6320>

Аттіла	вождь гунів
Ромул Августул	останній римський імператор
гуни	степовий народ, навала якого спричинила Велике переселення народів
авари	степовий народ, поява якого в Європі стимулювала Велике розселення слов'ян
слов'яни	група споріднених індоєвропейських народів, які живуть у Центральній, Південній і Східній Європі
венеди	слов'янські племена, як їх у I–II ст. називали римські автори
анти, склавини	слов'янські племена, що існували в IV–V ст.
готи	германські племена, які в III ст. прийшли у Північне Причорномор'я з південного узбережжя Балтійського моря
варвари	германські та слов'янські племена, сусіди Римської імперії, мови яких римляни не розуміли
вандали	германські племена, які оселилися на півночі Африки, спричинили значне руйнування пам'яток у Римі
українці	слов'янський народ, формування якого розпочалось у IV ст. на територіях, де проживали анти та склавини
германці	<i>(зайве поняття, для інтриги)</i>

ДЛЯ УРОКУ 2. Утворення «варварських королівств».

Імперія франків та її занепад

Після уроку учні/учениці зможуть:

знати:

- хронологічні межі існування Франкського королівства, час утворення Франкської імперії;
- територію «варварських королівств», імперії Карла Великого;

розуміти:

- поняття «варварське королівство»;

уміти:

- розташувати в хронологічній послідовності відомості про Велике переселення народів, Франкську імперію;
- показати на карті «варварські» королівства, імперію Карла Великого;
- охарактеризувати організацію влади у «варварських королівствах», Франкській імперії;
- визначити наслідки Великого переселення народів, розпаду імперії Карла Великого.

- Внести в синхронізовану хронологічну таблицю відомості про Велике переселення народів, Франкське королівство, Франкську імперію;
- позначити на контурній карті «варварські» королівства, імперію Карла Великого;
- зіставити організацію влади у «варварських королівствах» і Франкській імперії.

Хлодвіг	Карл Великий	<i>Юстиніан</i>	<i>Мухаммад</i>	Кирилиця
«Варварські королівства»	«Лівні королі»	<i>Ромеї</i>	<i>Іслам</i>	«Салічна правда»
	Мажордоми	<i>Бедуїни</i>	<i>Коран</i>	
Верденський договір	Бенефіції	Германці	<i>Халіфат</i>	<i>«Кодекс Юстиніана»</i>
	Маркграфи	Франки	<i>Експансія</i>	
<i>Омейяди</i>	<i>Абассиди</i>	Меровінги	Каролінги	<i>Комніни</i>

Хто це?	Що зробив?	Де?
Хлодвіг		Коли?
<i>Чому ми це вивчаємо?</i>		Як?
Хто це?	Що зробив?	Де?
Карл Великий		Коли?
<i>Чому ми це вивчаємо?</i>		Як?
Що це?	Хто причетний?	Де?
Варварські королівства		Коли?
<i>Чому ми це вивчаємо?</i>		Як?

Що це?	Хто причетний?	Де?
Верденський договір		Коли?
Чому ми це вивчаємо?		Як?
Що відбулось?	Хто причетний?	Де?
800–843 р.		Коли?
Чому ми це вивчаємо?		Як?

Гра «Франки» (віднайти поняття). – URL: <https://is.gd/H87ffM>

Б	Ю	З	Т	Ч	К	Х	О	Ю	Ш	Ц	Й	В	С	И
Н	Я	Л	Е	З	О	Ц	Ї	І	Ю	Ї	Х	Р	М	Щ
К	Н	Щ	Н	Ь	Р	Ї	Д	Ж	А	Ґ	Ш	Ґ	Ф	Ь
Т	Н	Ц	Д	П	О	Ґ	Н	О	М	Т	Ь	Ї	Щ	Ч
У	Щ	И	П	Г	Л	В	Х	Р	О	С	Ї	Ш	Е	Ь
Х	Л	О	Д	В	І	Г	Ь	Ж	Л	Е	Д	П	Я	Ь
У	Л	Б	У	П	В	Ц	Я	В	И	Ш	Е	Л	Й	Ц
Ї	Х	Т	Н	Ю	С	Щ	О	У	Ж	Ї	І	И	Е	Є
Ї	Ц	З	Ф	Х	Т	Ф	А	И	О	Ж	Д	П	Щ	Ц
Ь	А	Е	Г	З	В	Е	Р	Г	Е	Л	Ь	Д	Б	І
П	Ю	О	К	Й	О	М	А	Р	К	А	Ь	Л	Ц	Е
І	Р	О	А	Н	Т	Ф	Р	А	Н	К	О	Н	І	Я
Ч	Г	М	Р	Б	Е	Н	Е	Ф	І	Ц	І	Й	Ц	Є
М	Е	Р	О	В	І	Н	Г	И	Ь	И	В	С	Ш	А
А	Р	Є	Л	Л	И	Г	Я	Ф	Я	Д	К	Ґ	І	Е
Ж	Ц	Ь	І	Ї	Х	И	Ч	Й	Ь	З	Ф	І	Ґ	К
О	О	К	Н	Д	Я	Г	М	Х	Я	Ч	Ж	Г	Ш	Щ
Р	Г	Р	Г	М	З	Ю	Е	О	Ф	Ш	О	И	Ч	П
Д	Ц	А	И	К	Ю	А	І	И	С	Ч	Г	Ш	Ц	В
О	Б	И	Л	А	С	П	К	В	К	Е	Г	А	З	Д
М	Г	Є	Щ	М	У	Ш	В	І	Й	Ш	У	В	П	Й

1. _____ підлеглі короля із поліцейськими та судовими повноваженнями, які прийшли на зміну представникам знатних родин.
2. _____ прикордонний укріплений округ із військовим правлінням.
3. _____ грошове відшкодування за вбивство вільної людини.
4. _____ перша королівська династія у державі франків.
5. _____ землеволодіння, що його дарував король (великий феодал) у довічне користування васалу за умови несення військової або чиновницької служби.
6. _____ країна, очолювана королем.
7. _____ «вільний», «хоробрий», «дикий».
8. _____ королівська династія у державі франків, яку започаткував Піпін Короткий.
9. _____ давня назва Франції.
10. _____ король, котрий запровадив християнство у державі франків.
11. _____ представник германської знатної родини, який отримував управлінські повноваження на підкорених франками територіях.
12. _____ управитель королівського двору.

САЛІЧНА ПРАВДА

Титул I

§ 1. Якщо хто буде викликаний на суд за законами короля і не з'явиться, – присуджується до сплати 600 денаріїв, що становить 15 солідів¹.

Титул II

§ 1. Якщо хто вкраде поросля і буде викритий, – присуджується до сплати 120 денаріїв, що становить 3 соліди.

Титул III

§ 3. Якщо хто вкраде бика або корову з телям, – присуджується до сплати 1400 денаріїв, що становить 35 солідів.

Титул IV

§ 1. Якщо хто вкраде молочне ягнятко і буде викритий, – присуджується до сплати 7 денаріїв, що становить половину третини соліда.

Титул VI

§ 1. Якщо хто вкраде або вб'є мисливську вчену собаку, – присуджується до сплати 600 денаріїв, що становить 15 солідів

Титул VIII

§ 1. Якщо хто вкраде один вулик з-під замка і буде викритий, – присуджується до сплати 1800 денаріїв, що становить 45 солідів.

Титул X

§ 1. Якщо хто вкраде раба, коня або запряжену тварину, – присуджується до сплати 1200 денаріїв, що становить 30 солідів.

Титул XIV

§ 1. Якщо хто пограбує вільну людину, напавши на неї несподівано, і буде викритий, – присуджується до сплати 2500 денаріїв, що становить 63 соліди.

Титул XXVII

§ 7. Якщо хто, щоб украсти, зайде в поле, засаджене ріпою, бобами, горохом або сочевицею, – присуджується до сплати 120 денаріїв, що становить 3 соліди.

§ 8. Якщо хто вкраде з чужого поля льон і вивезе його на коні або возом, – присуджується до сплати 600 денаріїв, що становить 15 солідів, не рахуючи вартості вкраденого і відшкодування збитків.

§ 9. Але якщо злодій візьме стільки, скільки зможе донести на своїй спині, – присуджується до сплати 120 денаріїв, що становить 3 соліди.

§ 13. Якщо хто залізе в чужий виноградник красти виноград і буде захоплений, – присуджується до сплати 600 денаріїв, що становить 15 солідів.

¹ Солід – золота римська монета, прийнята у Франкській державі; ділився на срібні денарії. Один солід дорівнював 40 денаріям.

Титул XXX

§ 1. Якщо хто назве іншого виродком, – присуджується до сплати 3 солідів.

Титул XLІ

§ 1. Якщо хто позбавить життя вільного франка або варвара, що живе за Салічним законом, і буде викритий, – присуджується до сплати 8000 денаріїв, що становить 200 солідів.

•Прочитайте параграфи «Салічної правди». Яким було повсякденне життя франків? Чим вони займалися? Що вирощували? Яку худобу розводили? Чи існувало рабство у франків? Про що свідчать розміри штрафів за злочини та провини?

**ЗАВДАННЯ ДЛЯ УЗАГАЛЬНЕННЯ ЗНАТЬ ЗА РОЗДІЛОМ 1
«ПЕРШІ СЕРЕДНЬОВІЧНІ ДЕРЖАВИ»**

Розділ 1.

ПЕРШІ СЕРЕДНЬОВІЧНІ ДЕРЖАВИ

1. Запишіть у стовпець літери від «А» по «Г». Прослухайте історичний диктант у виконанні вчителя чи однокласника/ці. Відповідайте письмово «Так» або «Ні» навпроти кожної літери.

А. Історія Середніх віків у Західній Європі охоплює добу, що тривала упродовж десяти століть: від 476 р. – дати падіння Західної Римської імперії до 1492 р. – дати початку Великих географічних відкриттів.

Б. Упродовж VI – VII ст. тривало (Велике) розселення слов'ян, у ході чого сформувалися три гілки сучасних слов'янських народів: західна (українці, білоруси, росіяни), східна (болгари, словенці, серби, македонці, хорвати, чорногорці) та південна (чехи, словаки, поляки, лужичани, кашуби).

В. Перехід арабів до нової релігії пов'язаний з іменем купця Мухаммада, який, просвітлений небесним видінням, почав проповідувати іслам – «покірність богові» Аллаху.

Г. За часів Карла Великого Франкське королівство невпинно воювало, зокрема, відомо про 53 походи, із котрих король узяв участь у двадцяти семи.

Д. Історія Візантійської імперії розпочалася у 395 р. і тривала майже тисячоліття, до 1204 рр., коли її столицю Константинополь захопила армія турецького султана Мехмеда II Завойовника.

2.1. Позначте подію чи епізод, що відбулися швидше.

А. Утворення королем Хлодвігом Франкської держави. – Утворення Візантійської імперії.

Б. Правління імператора Юстиніана I. – Започаткування Мухаммадом проповідницької діяльності.

В. Припинення існування Арабського халіфату. – Припинення існування Візантійської імперії.

Г. Розгортання повстання «Ніка» у Візантії. – Ухвалення Верденського договору.

Д. Правління Македонської династії у Візантії. – Правління династії Омейядів в Арабському халіфаті.

2.2. Позначте подію, що відбулася найпізніше.

А. Ухвалення Верденського договору. Б. Утворення Арабського халіфату. В. Утворення Франкського королівства. Г. Укладання візантійського «Зведення цивільного права».

3. Накресліть лінію/стрічку/шкалу часу та розв'яжіть хронологічну задачу.

У 800 р., як винагороду за придушення бунту міської аристократії, Карл

Великий отримав із рук Папи Римського імператорську корону. Франкське королівство, де проживали десятки народів, офіційно стало імперією. На який рік правління Карла Великого припала та подія? Скільки років минуло від дати, коли вона відбулася? До якого століття належить 800 р.?

4. Доберіть асоціації до кожної літери слова «халіфат» так, щоби пояснити його значення.

Х –
А –
Л –
І –
Ф –
А –
Т –

5. Позначте варіант відповіді, що вказує які з тверджень описують особливості розвитку Арабського халіфату.

А. Поєднання в особі халіфа вищої світської та духовної влади.
Б. Об'єднання народів із різними культурними традиціями за принципом добровільності. В. Регулювання життя на основі норм Корану – священної книги мусульман.

6. Позначте твердження, що стосуються діяльності візантійського імператора Юстиніана I.

А. Систематизування законів римських імператорів II – VI ст. та укладення «Зведення цивільного права».
Б. Відвоювання Константинополя у хрестоносців; збільшення кількості міського населення за рахунок західноєвропейських переселенців.
В. Комплектування вишколеної армії з вільних селян; утримання потужного флоту; наділення військових маєтками та землями.
Г. Здійснення завойовницьких кампаній; об'єднання майже усіх територій колишньої Римської імперії.
Ґ. Ініціювання іконоборчого руху; захоплення та одержавлення церковних маєтностей.
Д. Спорудження оборонних валів на кордонах імперії; розбудування Константинополя, зведення найвеличнішого храму святої Софії.

7. Позначте твердження, що стосуються діяльності франкського імператора Карла I Великого.

А. Приєднання до Франкської держави Лангобардії, Баварії та Саксонії.
Б. Сприяння розвитку християнства при збереженні за собою права управління церквою.
В. Упровадження бенефіційної реформи і, як наслідок, системи васалітету.
Г. Укладення писемної збірки звичаєвого права – «Салічної правди».

Г. Ухвалення Верденського договору і розподілення поміж своїми синами територій сучасних Франції, Німеччини та Італії.

Д. Скликання представницьких нарад та узгодження із ними важливих рішень – капітуляріїв.

8. Розгляньте мапи, де окреслені межі Франкської імперії періоду правління Карла Великого, Візантійської періоду правління Юстиніана I, Арабського халіфату за династії Омейядів і висловіть відповіді на запитання та виконайте завдання.

А. На яких континентах розпросторювалися ці держави?

Б. Які із них були сусідами? Чи перетиналися їх кордони?

В. Якими маршрутами міг рухатися громадянин імперії Карла Великого, який забажав би помандрувати із міста Аахен до Кааби, що в місті Мекка? Чи оминув би він Візантійську імперію? Чи міг би побачити собор святої Софії, що в місті Константинополь?

Г. У складі яких із вказаних держав перебували території сучасних Німеччини, Франції, Італії, Англії, Іспанії, Греції, Туреччини, Саудівської Аравії, Єгипту?

9. Позначте твердження, що називають основні релігійні обов'язки мусульман.

А. Виконання п'ять разів на добу молитви – намазу.

Б. Виконання трічі на добу молитви – намазу.

В. Поширення ісламу, деколи способом участі у священній війні з невірними – газаваті (джихаді).

Г. Дотримання щорічного посту – рамазану.

Г. Дотримання щомісячного посту – рамазану.

Д. Здійснення хоча б разового паломництва – хаджу до Мекки.

Е. Здійснення хоча б разового паломництва – хаджу до Єрусалиму.

Є. Наділення неімущих милостинею (у розмірі п'ятої частини прибутку).

Ж. Наділення неімущих милостинею (у розмірі десятої частини прибутку).

10. Прочитайте уривок із «Скарги про поділ імперії» – оди, написаної у середині IX ст. дяконом Ліонської єпархіяльної церкви Флором Ліонським, та висловіть відповіді на запитання.

«...Франкська нація сіяла в очах усього світу. Іноземні королівства – греки, варвари і сенат Лаціуму – відряджали до неї посольства. Плем'я Ромула, сам Рим – мати королівства – були підпорядковані цій нації: там її глава, сильний підтримкою Христа, дістав свою діадему, як апостольський дар...

Але тепер, занепавши, ця велика держава втратила одразу і свій блиск, і найменування імперії; держава, недавно ще єдина, поділена на три частини, і нікого вже не можна вважати імператором; замість імператора – маленькі правителі, замість держави – один лише

клаптик. Загальне благо перестало існувати, кожен переймається своїми інтересами; думають про що завгодно, одного лише Бога забули. Пастирі Божі, що вже звикли збиратися, не можуть більше при такому поділі держави влаштувати свої синоди, немає більше зборів народних, немає законів, даремно задумало б прибути посольство туди, де немає двору.

Що ж сталося з сусідніми народами на Дунаї, на Рейні, на Роні, на Луарі і на По? Всі вони, спрадавна об'єднані узами злагоди, зараз, коли союз розірваний, будуть розідрані розбратом... У той час, коли імперія розривається на клапти, люди веселяться і називають миром такий стан речей, який не забезпечує жодного із благ світу...»

• Який поділ описує автор? Коли відбувся той поділ? • Про які «три частини» мовиться в тексті? Покажіть їх на мапі. • Які території обіймала імперія, що її описує Флор Ліонський? • Коли глава імперії «дістав свою діадему, як апостольський дар»? • На основі джерела поясніть систему влади, що склалася у Франкській імперії. • Як ставився автор уривка до поділу Франкської імперії? Чи добре йому жилося при тогочасній владі? Доведіть свої міркування фразами із тексту.

11. Розташуйте крилаті вислови в хронологічній послідовності, позначивши її цифрами.

- А. «Віднині моїм тронем є Стамбул!».
- Б. «Немає ніякого божества, крім Аллаха, і Мухаммад – посланник Аллаха».
- В. «Багряниця – найкращий саван».
- Г. «О Ісусе Христе! Якщо Ти подаруєш мені перемогу ... увірую в Тебе і хрещуся».

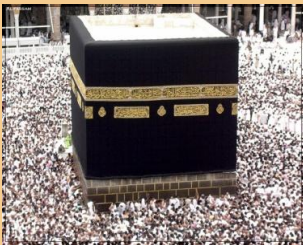
12. Розгляньте зображення пам'яток культури та досягнень. Заповніть відповідну таблицю.

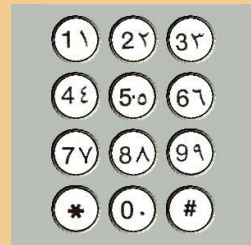
А

Б

В

Г

	Назва пам'ятки / досягнення	Країна розташування, винайдення	Час створення, винайдення	Значення пам'ятки / досягнення
А				
Б				
В				
Г				

СИНХРОНІСТИЧНА ТАБЛИЦЯ

<i>У той час, коли...</i>		<i>Тоді...</i>
У СВІТІ		НА ТЕРЕНАХ УКРАЇНИ
IV — VII ст. — Велике переселення народів		
330 р. — утворення Візантійської імперії		375 р. — початок вторгнення гунів у Північне Причорномор'я
Середина V ст. — кінець IX ст. — період раннього Середньовіччя		V — IX ст. — період становлення племінних союзів і князівств у слов'ян
486 р. — утворення королем Хлодвігом Франкської держави, початок правління династії Меровінгів		482 р. — заснування міста Київ (одна з «офіційних» дат)
527—565 рр. — правління імператора Юстиніана I у Візантії		VI — VII ст. — (Велике) розселення слов'ян
VII ст. — створення Арабського халіфату, виникнення ісламу		
610 р. — започаткування Мухаммадом проповідницької діяльності		602 р. — фіксування останньої згадки про антів у писемних джерелах
644—750 рр. — правління династії Омейядів в Арабському халіфаті		VIII ст. — формування держави слов'ян у Подніпров'ї
711 р. — початок завоювання арабами Піренейського півострова		710 р. — здійснення візантійським імператором Юстиніаном II карального походу проти міста Херсонес
750—1258 рр. — правління династії Абасидів в Арабському халіфаті		
751 р. — утвердження Піпіна Короткого королем Франкської держави, початок правління династії Каролінгів		
768—814 рр. — правління Карла Великого у Франкському королівстві		787—790 рр. — вторгнення русів, очолюваних князем Бравлином, у Крим
793 р. — розгортання експансії норманів		
800 р. — проголошення Франкського королівства імперією		

IX ст. — переселення угрів на територію Паннонії	IX ст. — проникнення варягів на територію Русі-України
IX — XI ст. — правління Македонської династії у Візантії	IX — XII ст. — період існування Русі-України
843 р. — укладення Верденського договору, припинення існування Франкської імперії	839 р. — згадування народу «рос» у Бертинських анналах — відомій писемній пам'ятці Франкської держави;
X — XIII ст. — період зрілого Середньовіччя	860 р. — похід київського князя Аскольда на місто Константинополь
962 р. — утворення Священної Римської імперії	912 р. — започаткування правління у місті Київ династії Рюриковичів
966 р. — хрещення князем Мешком I Польщі	959 р. — надсилання руською княгинею Ольгою послів до німецького короля Оттона I, щоб запросити в Русь-Україну проповідників християнства західного обряду
XI — XII ст. — поширення романського стилю в європейському мистецтві	988 р. — хрещення князем Володимиром Святославовичем Русі-України
1001—1038 рр. — правління короля Іштвана I в Угорщині	Друга половина XI — середина XIII ст. — розгортання роздробленості Русі-України
1054 р. — розділення християнської церкви на Східну і Західну	1019—1054 рр. — правління князя Ярослава Мудрого в Русі-України
1066 р. — завоювання Англії герцогом Нормандії Вільгельмом	1054 рр. — упокоєння князя Ярослава Мудрого
1081 — 1185 рр. — правління династії Комнінів у Візантії	1068 р. — розгортання повстання жителів міста Київ, вигнання князя Ізяслава Ярославовича;
1088 р. — заснування першого університету в італійському місті Болонья	1072 р. — ухвалення на з'їзді князів у місті Вишгород збірки законів — «Правди Ярославовичів»

1096—1099 рр. — розгортання Першого хрестового походу	1097 р. — скликання з'їзду руських князів у місті Любеч
XII — XV ст. — існування Новгородської боярської республіки	
XII — XVI ст. — поширення готичного стилю в європейському мистецтві	
1113 р. — заснування ордену Госпітальєрів	1113 р. — написання Нестором-літописцем «Повісті минулих літ»
1118 р. — заснування ордену Тамплієрів	1113—1125 рр. — князювання Володимира Мономаха в Русі-Україні; 1118 р. — написання Володимиром Мономахом «Повчання дітям»
1122 р. — укладення Вормського конкордату	
1147—1149 рр. — розгортання Другого хрестового походу	1141 р. — утворення Галицького удільного князівства з центром в м. Галич
1188 р. — початок роботи кортесів у королівстві Леон	1185 р. — здійснення новгород-сіверським князем Ігорем Святославовичем невдалого походу проти половців
1189—1192 рр. — розгортання Третього хрестового походу	1187 р. — фіксування першої писемної згадки назви «Україна»
1196 р. — заснування Тевтонського ордену	1199 р. — утворення Галицько-Волинської держави
1202—1204 рр. — розгортання Четвертого хрестового походу	XIII — XV/XVI ст. — період удільних князівств у Русі-Україні
1202 р. — заснування ордену Мечоносців	1202 р. — утвердження князя Романа Мстиславовича в місті Київ
1206 р. — проголошення Темучжина Чингіз-ханом, утворення Монгольської імперії; утворення Делійського султанату	1205 р. — загибель галицько-волинського князя Романа Мстиславовича в бою поблизу містечка Завихвост
1215 р. — ухвалення «Великої хартії вольностей»	1215 р. — утвердження князів Данила і Василька Романовичів у місті Володимир (Волинський)

<p>1222 р. — видання угорським королем Андрашем II «Золотої булли»</p>	<p>1223 р. — розгортання поблизу річки Калка битви між русько-половецькими та монгольськими військами</p>
<p>1237 р. — входження мечоносців до складу Тевтонського ордену</p>	<p>1238 р. — утвердження Данила Романовича на княжому престолі в місті Галич</p>
<p>Близько 1240—1502 рр. — існування Золотої Орди</p>	<p>1241—1508 рр. — потрапляння українських теренів у залежність від Золотої Орди, їх входження до складу королівств Угорщина, Польща, князівства Молдавія, Великого князівства Литовського, Руського і Жемайтійського, Великого князівства Московського</p>
<p>1253 р. — коронування Міндовга, правителя князівства Литовського</p>	<p>1253 р. — коронування правителя Галицько-Волинської держави Данила Романовича в місті Дорогичин</p>
<p>1258 р. — припинення існування Арабського халіфату</p>	
<p>1265 р. — скликання англійського парламенту</p>	<p>1264 р. — утвердження князя Лева Даниловича в місті Галич; 1266 р. — заснування генуезцями колонії Кафа (тепер — місто Феодосія) в Криму</p>
<p>XIV — XV ст. — період пізнього Середньовіччя</p>	
<p>Початок XIV ст. — заснування Османської імперії</p>	
<p>XIV — XV ст. — поширення ідеалів гуманізму в Європі</p>	<p>Середина XIV — XVI ст. — перебування українських земель у складі чи під контролем королівств Угорщина та Польща, Молдовського князівства, Великого князівства Литовського, Руського і Жемайтійського, Московського царства, Кримського ханства</p>
<p>1302 р. — скликання Генеральних штатів у Франції</p>	<p>1303 р. — утворення Галицької митрополії Української православної церкви</p>

1307—1376 рр. — перебування пап у полоні в місті Авіньйон		1340—1349 рр. — правління боярина Дмитра Дедька в королівстві Руському
1333—1370 рр. — правління короля Казимира III Великого в Польщі		1349 р. — захоплення польським королем Казимиром III Великим Галичини і частини Волині
1337—1453 рр. — розгортання Столітньої війни		
Середина XIV ст. — поширення країнами Європи «чорної смерті» — чуми		
1356 р. — ухвалення Карлом IV Люксембурзьким «Золотої булли»		1356 р. — надання Магдебурзького права місту Львів
1363—1547 рр. — існування Великого князівства Московського та перетворення його в Московське царство		1362 р. — розгортання битви біля річки Сині Води між військами великого князя Литовського Ольгерда та трьох ординських ханів; приєднання Поділля до складу Великого князівства Литовського, Руського і Жемайтійського
1376—1417 рр. — розгортання Великої схизми		
1385 р. — укладення литовсько-польської Кревської унії		
1389 р. — розгортання битви між сербськими та османськими військами на Косовому полі		1387 р. — входження території Галичини до складу Королівства Польща
1396 р. — здобуття османською армією перемоги над об'єднаним військом християнських народів у битві, що відбулася поблизу міста Нікопол		1392 р. — укладення Острівської угоди між городенським князем Вітовтом та королем польським і великим князем Литовським Владиславом II Ягайлом
XV ст. — поширення ідеалів та мистецтва раннього Відродження в Європі		
1410 р. — розгортання битви неподалік міста Грюнвальд між польсько-литовським військом та рицарями Тевтонського ордену		
1419—1434 рр. — розгортання гуситських воєн у Чехії		1434 р. — утворення із земель Сяноччини, Перемишльщини, Холмщини, Галичини Руського воєводства в складі корони Польської

1445 р. — винайдення Йоганом Гуттенбергом книгодрукування	1449 р. — утворення Кримського ханства
1453 р. — захоплення османським військом під командуванням султана Мехмеда II міста Константинополь, припинення існування Візантійської імперії	1452 р. — ліквідація Волинського удільного князівства, перетворення його у воєводство
1455—1486 рр. — розгортання «війни троянд»	1458 р. — відмежування Московської митрополії від Української православної церкви
1461—1483 рр. — правління короля Людовика XI у Франції, перетворення країни в абсолютну монархію	
1469 р. — укладення шлюбу королеви Кастилії Ізабелль I та короля Арагону Фернандо II	
1479 р. — утворення Королівства Іспанія	1471 р. — ліквідація Київського удільного князівства, перетворення його у воєводство
1478 р. — захоплення Великим князівством Московським міста Новгород	1475 р. (1478 р.) — підпорядкування Кримського ханства Османській імперії
1483 р. — написання Юрієм Дрогобичем книжки «Прогностична оцінка поточного 1483 року» та її видання в місті Рим	1481 р. — заворушення литовсько-руських князів Михайла Олельковича, Федора Бельського, Івана Гольшанського проти Казимира IV;
1492 р. — завершення Реконкісти; подорож Христофора Колумба до Індії та «відкриття Америки»	1482 р. — здійснення кримськими татарами, очолюваними ханом Менглі-Гіреєм, походу на українські землі, пограбування міста Київ
1526 р. — падіння Делійського султанату; заснування імперії Великих Моголів	1489 р. — фіксування першої писемної згадки про українських козаків
	1529 р. — видання першого Литовського статуту, поширення його на підлеглих українських теренах

СЛОВНИК ПОНЯТЬ І ТЕРМІНІВ

Розділ 1.

ПЕРШІ СЕРЕДНЬОВІЧНІ ДЕРЖАВИ

ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ І ТЕРМІНИ

Варварське королівство — назва походить від поєднання слів «варвар» і «королівство» («варвар» — від грецької назви «барбарої» — «ті, що бурмочуть» та «королівство» — від імені «Карл» — країна, очолювана королем); держава, створена якимось із варварських народів на території Західної Римської імперії після її розпаду в V столітті.

Велике переселення народів — вторгнення та переміщення германських, слов'янських, іранських, тюркських, арабських племен на територію Римської імперії впродовж IV — VII ст.

(Велике) розселення слов'ян — переміщення й осідання слов'янських племен на теренах Центральної, Південної та Східної Європи впродовж VI — VII ст.

Експансія — від латинського слова «експансіо», що означає «розширення», «розповсюдження»; розширення, розповсюдження чийогось панування чи впливу за межі яких-небудь початкових територій, що здійснюється мирним або військовими способами.

Іслам — від арабського слова, що в перекладі означає «смирність, покірність (богові)»; одна зі світових релігій, що сформувалася в Аравії в першій третині VII ст.

Коран — від арабського слова, що в перекладі означає «декламація, читання вголос»; священна книга мусульман, де містяться основні релігійні норми, правила та пророцтва.

Середньовіччя (Середні віки) — період євразійської історії від V ст. (падіння Римської імперії) до кінця XV ст. (відкриття Христофором Колумбом Америки).

Халіфат — від арабського слова, що в перекладі означає «спадкоємець, представник»; держава, очолювана халіфом; у мусульманських країнах система правління, коли влада належить релігійним діячам.

ДОДАТКОВІ ПОНЯТТЯ І ТЕРМІНИ

Бенефіцій — землеволодіння, що його дарував король (великий феодал) у довічне користування васалу за умови несення військової або чиновницької служби.

Вергельд — грошове відшкодування за вбивство вільної людини.

Візир — вищий чиновник у деяких країнах Близького й Середнього Сходу.

Емір — правитель у деяких країнах Близького й Середнього Сходу; особа, наділена таким титулом.

Мажордом — старший служник у багатому панському домі, дворецький; управитель королівського двору; у Франкській державі — особа, яка обіймала найвищу державну посаду.

Марка — у Франкській державі і середньовічній Німеччині — прикордонний укріплений округ із військовим правлінням; сільська громада в деяких країнах Західної Європи.

Медресе — середня й вища релігійна школа в мусульманських країнах Близького й Середнього Сходу.

Мечеть — молитовний дім у мусульман.

Мінарет — висока башта при мечеті, звідки мусульман скликають на молитву.

Розділ 2.

СЕРЕДНЬОВІЧНИЙ СВІТ ЗАХІДНОЇ ЄВРОПИ

ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ І ТЕРМІНИ

Васал — від латинського слова «вассус» — «слуга»; землевласник, який одержав від заможнішого землевласника (сеньйора, сюзерена) сільськогосподарські угіддя, маєтки й заступництво, за що виконував повинності й зобов'язання.

Васалітет — від слова «васал»; відносини особистої залежності одних землевласників (васалів) від інших (сеньйорів).

Внутрішня колонізація — заселення і освоєння земель, територій усередині країни.

Ганза (Ганзейська унія/Ганзейський союз, Любецька унія, Німецька Ганза, Любецька Ганза) — від німецького слова «ганзе» — «союз», «товариство»; з XII — XIII ст. об'єднання вільних німецьких міст та купців Північної Європи для захисту торгівлі.

Гільдія — від німецького слова «гільде» — «об'єднання»; у Західній Європі об'єднання кіпців і ремісників для захисту своїх інтересів або привілеїв.

Догма — від однойменного грецького слова, що означає «думка», «учення», «постанова»; вчення або твердження, яке сприймається як вічна незмінна й незаперечна правда; основне твердження якої-небудь релігії.

Епархія — від однойменного грецького слова, що означає «уділ», «округ»; церковно-адміністративний округ, що ним управляє єпископ.

Єресь — від грецького слова «айресіс» — «вибір», «напрямок», «школа», «переконання», «осягання» тощо; те, що позбавлене здорового глузду, дурниця; відступ від загально визнаних поглядів; учення, що суперечить догмам, правилам панівної церкви.

Зовнішня колонізація — заселення (підкорення) і освоєння земель, територій за межами країни, що деколи супроводжувалося жорстокими діями щодо місцевого населення.

Інвеститура — від латинського слова «інвестіо» — «одягати»; урочиста процедура надання васалові феода чи посади.

Колонізація — від латинського слова «колонія», що означає «поселення»; 1) заселення вільних територій; 2) захоплення якої-небудь території або країни з метою подальшого освоєння чи використання в своїх інтересах.

Лихварство — від давньослов'янського слова «лихва» — «надлишок» або готського «лихтва» — «прибуток»; надання грошової позики з умовою сплати за неї відсотків.

Майстер — від латинського слова «магістер» — «навчитель», «начальник», згодом — від німецького «майстер» — «майстер»; вправний фахівець з якого-небудь ремесла.

Міська комуна — від латинського слова «комуна» — «спільнота», «громада»; міська громада, яка домоглася від власника права самостійно управляти, тобто розв'язувати свої проблеми.

Підмайстер — ремісник, який не мав власної майстерні і працював у наймах або помічником майстра.

Сеньйор — від латинського слова «сеніор» — «старший»; великий землевласник, якому належали обширні сільськогосподарські угіддя, маєтки і право влади на підлеглих територіях.

Суспільний стан — від німецького словосполучення, що означає «верства»; велика група людей, які наділені спільними правами, обов'язками, мають приблизно рівні майнові можливості.

Сюзерен — від однойменного французького слова, що означає «той, який зверху»; сеньйор, який панував над васалами.

Учень — від однойменного давньослов'янського слова, що означало «послідовник»; особа, яка навчається певному ремеслу.

Феод — від давньонімецьких слів «фе» — «вірність» та «од» — «володіння»; земельна ділянка, що надавалася в спадкову власність і за яку потрібно було нести службу (здебільшого військову) та виконувати повинності.

Феодал — представник панівного стану, власник феоду.

Феодалізм — суспільний устрій, коли заможні власники (феодали) розпоряджалися великими земельними угіддями, маєтками й підданими та здійснювали владу на підлеглих територіях і в державі.

Феодална драбина — по-іншому «феодална ієрархія», «феодална піраміда», «феодалні сходи»; система взаємозалежностей за правилом «сеньйор–васал», де на вищих «щаблях», «сходах» перебували найбагатші та найвпливовіші, на нижчих — «середні», на ще нижчих — «дрібні» й невливові феодали.

Церковна ієрархія — від поєднання слів «церковний» та «ієрархія» — «священна влада»; ступені (сходинки, щаблі) священства та підлеглості в християнських церквах.

Цех — від німецьких слів «цехе», «цейхен» — «знак», «прапор»; об'єднання ремісників однієї чи споріднених спеціальностей для захисту своїх прав та інтересів.

ДОДАТКОВІ ПОНЯТТЯ І ТЕРМІНИ

Бюргер — у Німеччині та деяких країнах Західної Європи — мешканець міста, городянин.

Громада — група людей, поєднаних спільними інтересами та становищем; об'єднання селян, а також збори такого об'єднання.

Донжон — у середньовічному замку — головна сторожова башта, де часто розміщували житлові приміщення.

Замок — укріплене житло феодала в Середньовіччі з оборонними, господарськими, культовими будівлями, зазвичай оточеними високим кам'яним муром із кількома вежами.

Лава — суд, де розглядали кримінальні справи в містах із магдебурзьким правом.

Магістрат — керівники, представники, збори, судді самоврядування, які опікувалися господарськими, фінансовими, поліцейськими та судовими справами в містах із магдебурзьким правом.

Майорат — правило успадкування майна (найчастіше землі), коли вони передаються старшому синові або найстаршому в родині.

Мігрант — особа, яка переселяється з одного місця в інше.

Міграція — переміщення; переселення народів у межах країни або з однієї в іншу.

Негоціант — особа, яка займається гуртовою торгівлею.

Патріарх — глава роду; найповажніша людина в будь-якому колективі; найвидатніша особа в будь-якій галузі діяльності; найвищий керівник православної церкви; особа, яка наділена таким титулом.

Рада — станові виборні, очолювані бурмистром збори самоврядування в містах із магдебурзьким правом.

Ратуша — збори міського самоврядування в деяких європейських країнах; будинок, де перебували й працювали представники міського самоврядування.

Турнір — військове змагання рицарів у країнах середньовічної Європи.

Целібат — обов'язкова безшлюбність, запроваджена для католицького духовництва та православного чернецтва.

Чума — гостре інфекційне захворювання людини або тварини, що швидко і масово поширюється.

Шедевр — зразковий витвір, що є найвищим досягненням мистецтва, майстерності; у середньовічній Європі — виріб, що його мав виготовити ремісник для здобуття статусу майстра.

ЄВРОПЕЙСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО І ДЕРЖАВИ В X–XV ст.

Розділ 3.

ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ І ТЕРМІНИ

Вікінги — від однойменного давньоскандинавського слова, що означає «пірати», або від давньонорвезького, що означає «люди з фіордів», «люди з портів», або від німецького «vīk» — «затока», «фіорд»; у VIII — XI ст. воїни-мореплавці зі Скандинавії.

Генеральні штати — збори представників станів у Франції, що скликалися королем для розв'язання важливих державних проблем: воєнних, дипломатичних, фінансових чи церковних.

Династична унія — від поєднання слів «династія» — «родина» і «унія» — «об'єднання, союз»; об'єднання двох держав, що зберігають власні кордони, закони та інтереси, але ними управляє одна династія, зазвичай утвореною в результаті шлюбу.

Духовно-рицарський орден — від однойменного німецького слова або латинського «ордо», що означають «ряд», «порядок»; у Західній та Центральній Європі релігійно-військові організації, що створювалися в період хрестових походів під керівництвом католицької церкви та з метою поширення її впливу.

Кортеси — від іспанського слова «кортес», що походить від слова «корте» і означає «королівський двір»; у державах Піренейського півострова станові збори, де разом зі знаттю й духовництвом засідали та радилися представники від міст і вільних селян.

Монархія — від грецьких слів «моно» — «один» і «архе» — «влада», що означають «єдиновладдя»; 1) правління, за якого найвища влада належить одній особі — монарху (королеві, князеві, ханові, султанові тощо); 2) держава, де править монарх.

Парламент — від однойменного англійського слова або французького «парлер» — «говорити»; в багатьох сучасних та середньовічних державах станові законодавчі збори, які повністю або частково обираються народом.

Реконкіста — від однойменного іспанського слова, що означає «відвоювання»; в 718—1492 рр. війна християн за звільнення Піренейського півострова з-під мусульманського володарювання.

Станово-представницька монархія — держава, де монарх, правлячи, опирається на збори представників від деяких станів суспільства.

Теократія — від однойменного грецького слова, що означає «боговладдя»; державне правління, за якого влада належить духовенству.

Феодальна роздробленість — від поєднання слів «феодальний» і «роздроблений» — «роз'єднаний»; розподіл держави на володіння, що по-різному підпорядковуються центральній владі.

Хрестові походи — від латинського словосполучення «експедиційнс сакрае», що означає «священні експедиції»; середньовічні військові кампанії християн, які присягнули Богові звільнити Святу землю від мусульманського ярма.

ДОДАТКОВІ ПОНЯТТЯ І ТЕРМІНИ

Гранд — спадковий титул аристократа в Іспанії, а також особа, яка мала такий титул.

Джентрі — середні та дрібні сільські дворяни в новочасній Англії.

Дожд — глава держави у Венеціанській та Генуезькій республіках.

Дракар — у вікінгів — довгий вузький дерев'яний човен із високо заломленими носом і кормою.

Ідальго — дворянин в Іспанії.

Кодекс — сукупність законів у певній галузі права, збірник законів.

Кондотьєр — людина, готова за достатню плату битися за будь-яку справу; найманий воїн, який служить тому, хто більше платить; в Італії — ватажок найманих військових загонів.

Конкіста — завоювання мусульманами Піренейського півострова; завоювання іспанцями й португальцями Центральної та Південної Америки під час Великих географічних відкриттів.

Конунг — військовий вождь, вищий представник родової знаті в скандинавських народів у Середньовіччі.

Магістр — керівник духовно-рицарського ордену.

Республіка — державне правління, де влада обирається на певний строк; країна з таким правлінням; частина країни, що розвивається самоврядно.

Синагога — релігійна єврейська громада; молитовний будинок, храм в іудеїв.

Розділ 4.

МАТЕРІАЛЬНИЙ І ДУХОВНИЙ СВІТ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ

ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ І ТЕРМІНИ

Альбігойські війни — від поєднання слів «альбігойці» і «війна»; війни, що їх наприкінці XII — на початку XIII ст. вели рицарі Північної Франції, а пізніше — король проти альбігойців у південнофранцузькій провінції Лангедок.

Альбігойці — від назви міста Альбі, що в Південній Франції; прихильники катарів та вальденсів, які діяли впродовж XII — XIII ст., виступали проти деяких учень та правил католицької церкви, закликали повернутися до християнства періоду апостолів, жили скромно, стримано й самотньо.

Вітраж — від латинського слова «вітрум» — «скло»; малюнок на склі або візерунок із кольорового скла.

Готичний стиль — від італійського слова «готіко» — «готичний»; період у мистецтві (здебільшого в архітектурі), що тривав у Західній Європі впродовж середини XII — XVI ст. і вирізнявся новизною, «легкістю», витонченістю, ошатністю пам'яток; поняття ввели в обіг діячі доби Відродження, зневажливо ставлячись до всього, що вважали «варварським».

Гуманізм — від латинських слів «гуманітас», «гуманус», «гомо», що означають відповідно «людяність», «людяний», «людина»; людяність; ставлення, турбота про благополуччя людини, повага до її гідності; в добу Відродження прогресивні думки, спрямовані на утвердження прав людини на земне щастя, радість, вільний вияв бажань і прагнень.

Єретик — від грецького слова «айретікос» — «той, який вибирає», «відщепенець»; відступник від загальноновизнаних поглядів; віровідступник, прихильник ересі.

Інквізиція — від латинського слова «інквіро» — «розслідувати», «розшукувати»; підпорядкована папам римським слідча і судова

служба католицької Церкви, створена в XIII ст. для боротьби з еретиками; жорстоке знущання, катування.

Раннє Відродження — від італійського словосполучення «іль прімо Рінасімєнто»; період (упродовж XV ст.) розвитку, насамперед, італійського мистецтва, що опиралося на ідеали гуманізму та орієнтувалося на античні традиції.

Романський стиль — від латинського слова «романус» — «римський»; період у мистецтві (здебільшого в архітектурі), що тривав головно у Західній Європі впродовж X — XII ст. (подекуди до XIII ст.) і вирізнявся наслідуванням давньоримських традицій; поняття ввели в обіг французькі археологи, історики, мистецтвознавці Шарль де Жервіль та Арсіс де Комон у 1820 р.

Університет — від латинського слова «універсітас» — «сукупність (тих, хто вчить, і тих, хто навчається)»; заклад вищої освіти (з гуманітарними і природничими факультетами), що постав у добу Середньовіччя в Європі.

ДОДАТКОВІ ПОНЯТТЯ І ТЕРМІНИ

Арка — склепіння у вигляді дуги, яким перекривають проріз у стіні або сполучають стояки моста, два суміжні будинки; декоративна споруда у вигляді брами, що завершується склепінням.

Індюльгенція — грамота про відпущення гріхів, що її видавала католицька церква від імені Папи Римського за певні заслуги, а також за гроші.

Колегія — центральна керівна установа в деяких країнах; середній і вищий навчальний заклад у деяких слов'янських країнах.

Скульптура — вид образотворчого мистецтва, твори якого мають об'ємний або рельєфний вигляд і виконуються способами витісування, виливання, ліплення, різьблення з твердих чи пластичних матеріалів.

Розділ 5.

КРАЇНИ ЦЕНТРАЛЬНОЇ ТА СХІДНОЇ ЄВРОПИ В X–XV ст.

ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ І ТЕРМІНИ

Боярська республіка — від поєднання слів «бояри» і «республіка»; князівство, керівна верхівка якого — бояри зосереджували в своїх руках повну владу, при тому опираючись на правила демократії.

Гусити — прихильники протикатолицьких та національно-визвольних ідей у Чехії (частково в Словаччині) в першій половині XV ст., послідовники вчення Яна Гуса.

Гуситські війни — воєнні дії чеського народу проти католицької церкви та німецького панування, що тривали впродовж 1419—1437 рр., ініційовані гуситами.

Султан — від однойменного арабського слова, що означає «влада»; титул правителя в ісламських державах.

Християнізація — процес прийняття християнства особисто чи колективно, в деяких випадках примусово.

Яничар — від турецького слова «єнічері» — «нове військо»; солдат турецької піхоти, яка комплектувалася від XIV ст. з полонених, а також із хлопчиків-християн, навернених у мусульманство.

ДОДАТКОВІ ПОНЯТТЯ І ТЕРМІНИ

Бейлик — у тюрків — країна чи округ, керований беєм, що дорівнює князівству в європейській традиції або емірату — в арабській.

Віче — народні збори дорослого чоловічого населення в Русі.

Вотчина — в Русі — спадкова земельна власність, яку можна було заповідати, продавати, дарувати.

Диван — рада з вищих чиновників при кримському ханові та в Османській імперії; урядова установа в деяких сучасних мусульманських країнах.

Кирилиця — одна з двох абеток старослов'янської мови, що лягла в основу українського, білоруського та російського алфавітів.

Кнехт — кріпак у середньовічній Німеччині; найманий солдат у деяких державах середньовічної Європи.

Орда — об'єднання кількох кочових племен під владою одного хана в тюркських і монгольських народів; середньовічна держава в тюркських і монгольських народів, а також територія цієї держави.

Самодержець — у московитів — необмежений у владі правитель; монарх.

Унія — об'єднання, союз двох або кількох монархічних держав під владою однієї династії.

Розділ 6.

СЕРЕДНЬОВІЧНИЙ СХІД

ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ І ТЕРМІНИ

Індуїзм — від перського слова «хінду», що є санскритським варіантом назви річки Сіндх (Інд); від санскритського словосполучення «санатана-дхарма», що в перекладі означає «вічна релігія», «вічний шлях» або «вічний закон»; найдавніша релігія, що склалася в Індії на основі брахманізму та буддизму.

Каста — від португальського однойменного слова, що означає «чиста порода», «рід», «походження»; від латинського слова «кастус» — «чистий»; замкнена суспільна група людей, які пов'язані походженням та заняттям.

«Піднебесна» імперія — від китайського словосполучення «тянь ся» — «під Небом»; китайський простір, де панують спільні цінності і порядок; імперія, якою керує глава китайської паївної династії.

ДОДАТКОВІ ПОНЯТТЯ І ТЕРМІНИ

Кімоно — японський національний (чоловічий або жіночий) одяг у вигляді халата з широкими рукавами й полами.

Мандарин — європейська назва державного чиновника в середньовічному Китаї.

Самурай — у середньовічній та новочасній Японії — привілейований воїн; феодал.

Сейсмограф — прилад для безперервного автоматичного вимірювання та запису земних коливань, що виникають незадовго, а також під час землетрусів та вибухів.

Ступа — в індійців — культова споруда, призначена для зберігання буддійських священних речей або увічнення визначних подій.

Тенно — титул японського імператора.